№ 35 Փետրվարի 26 (Մարտի 10) 1881 Փետրվարի 26 (Մարտի 10) № 35

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլի, կէս տարվանը 6 բուբլի։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Առաջարկությունքը դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրատանոց բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Ուտիացիների մասին։ Նամակ Երեւանից։ Նամակ Մոսկվայից։ Նամակ Խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Թիւրքիա։ Թիւրքաց Հայաստանից։ Անգլիա։ Նամակ Պարսկաստանից։—ԽԱՌՆ ԼՈՒԲԻՐ։— ՀՆԱԳԻՐՆԵՐ։ — ՑԱՆՑԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ Նամակ Մոսկվայից։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՏԻԱՑԻՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

—

Թիֆլիզէն հետեւեալ ծանրակշիռ լուրը կը հաղորդեն մեզ։

„Էջմիածնի կարգադրութեամբ Վարդապետքանիչ մ'է ուղարկված Նախճուայ գաւառի Ուտիարնակ Վարդաշէն գիւղը՝ Տէր Գալուստ քահանայի դէմ Ուտիացւոց գանգատը քննելու եւ Լուսաւորչականաց լեռնարնակներն յետս դարձնելու իրանց մատրութիւնից Ուտաց եկեղեցու գիրկը ընդունելու համար։ Բայց դժբաղդաբար քննիչ—վարդապետը ընդունակ չէ եղել վրդովված ժողովրդի յուզված կիրքերը խաղաղացնելու համար, որովհետեւ Ուտիացիք պահանջել են որ կա՛մ Էջմիածնէն կարգալոյծ անէ իրանց առելի քահանային, կամ թէ յանձնէ նորա անօրինութիւնը իրանց Ուտիացւոց, բայց վարդապետ-քննիչը այնչափ ոգէս է գանվել, որ յենլով լեռնարնակների կրօնական մոլեռանդութեան վրայ, գանցառութեան է առել Տէր-Գալուստի յանցանքներն Էջմիածին յայտնելը, ենթադրելով թէ կրօնասէր լեռնարնակները սիրտ չեն անի անջատվիլ իրանց սիրած Լուսաւորչական գաւառութիւնից և անցնել Ուտաց եկեղեցին։ Մինչդեռ տխմար վարդապետն տարամարտութիւնն ունեցաւ այն հեռանքը, որ Վարդաշէնից ոտը դուրս դրածին պէս 500 հոգի անմիջապէս մտան Ուտական աւագանը, ունենալով իրանց յետեւը և մի քանի հազար հոգի ևս, որոնք դարաւոր են հետեւել նախնիների օրինակին, եթէ միայն Էջմիածինը յապաղի տարգար քննիչ ուղարկելու։ Ի Վարդաշէն, մի անօրէն Հայ քահանայի տրած շարիքը քննելու և նորան կարգալոյծ անելու համար։ Ուտիացւոց վրայ Դրիգոր Նիկոգոսեանի մեզ տուած օգտակար տեղեկութիւնք վերոյիշեալ տեղեկութիւնները բացատրելու կը նպաստեն։

Երեւանէն ալ հետեւեալը կը գրեն մեզ.

„Ուտական Հայաստանում Նախճուայ գաւառը, որոյ մէջ կան մօտ հարիւր հազար Մուսուլմանացած ուտիացիք, որք կոմկասու հին Աղուանքն են, կան նաև 30—40 հազար Լուսաւորչականաց Ուտիացիք, որոնք պահպանել են դեռ մինչև այժմ ինչպէս իրանց բուն տեղական տիպը, այնպէս և լեզուն ու աւանդութիւնները։ Դէպք է տեսել, որ Ուտիացւոց լեզուն բոլորովին Հայոց ու Վրաց լեզուից դուրս լեզու է, որ կը մտաբերայ առելի իրանց գրոցի Ցաղատանական բարբառներին։ Ահա՛ հինգ տարի է որ Էջմիածնի անհոգութիւնից յիշեալ քաջ լեռնարնակ Լուսաւորչականներից մօտ 10 հազար հոգի ուսուցչականութիւն են ընդունել։ Այժմ լսում ենք դարձեալ որ 170 տուն Ուտիարնակ Վարդաշէն գիւղից զուսելով մի խարդախ քահանայ Տէր Գալուստի կամակորութիւնից, քանիցս անգամ արգէն խնդիր են մատուցած Էջմիածնի՝ հեռացնել իրանցից յիշեալ Հայազգի քահանային, որ զանազան գաւառութիւններով մեծ կուսակցական արիւնահեղութեանց պատճառ է լինում Լուսաւորչականաց Ուտիացիների մէջ։ Սակայն Էջմիածինը գանցառութեան տալով տարիներ է յուսահատվիլ 170 տուն Լուսաւորչականաց տրի լեռնացիներն, որոնք նորա դիմել են որպէս Ուտաց կառավարութեան որպէս զի քահանայ ուղարկէ Վարդաշէն գիւղը իրանց Ուտաց աւագանի մէջ մկրտելու համար։ Այսպէսով հինգ տարուայ մէջ 10 հազար ուսուցած Լուսաւորչականների վրայ կ'աւելնայ շուտով մի հազար հոգի ևս Էջմիածնի գաղտագրաելի անհոգութիւնից"։

(Մասիս)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ՄՈՍԿՎԱՑԻՑ

—

Փետրվարի 13-ին

Նամակով ես կամենում եմ ծանօթացնել «Մշակի» սէր ընթերցողներին, որոնք չեն կարդում ուստ և մանաւանդ մայրաքաղաքի լրագիրներ, մի չափազանց հետաքրքիր երեւոյթի հետ, որ բաւական ժամանակ է արդէն գրաւել է պարբերական մամուլի ուշադրութիւնը։ Այդ երեւոյթն է—գիւղացիների և նրանց նախկին տէրերի մէջ եղած յարաբերութիւնները։ 1861 թուականին փետրվարի 19-ին ընդունվեց Ռուսաստանում ճորտութեան իրաւունքը, և բազմամիլիոնաւոր գիւղական-ութեանը շնորհվեց վերջապէս ազատութիւնը-դիրը մարդկային իրաւունքներից,—անձնական ազատութիւն։ Բայց լուսցնոր արդեաք գիւղացու նիւթական դրութիւնը։ Ոչ—կը պատասխանէ ձեզ ամեն մի քաղաքացուն ասպէս։ Գիւղացու տնտեսութիւնը շրջապատված է այնպիսի հանգամանքներով, որոնք ասնում են նրան գէպի գառն, տասրասփելի ազգաբանութիւն։ Չը կայ մի անկիւն, որտեղից լրագիրները չը հասցնեն մեր ականջներին տոված, մերկ ու բոլորկ գիւղացու սրտաճաք հառաչանքը... Արտասուք է թափվում մարդու աչքերից, արիւն է կաթում մարդու սրտից, երբ լսում է կամ անձամբ տեսնում է այդ ազատելու թշուառ դրութիւնը։ Երբեք ամառ շարունակ պատահելով մի քանի նահանգների ուստ գիւղերում, ես տեսել եմ գիւղացու դժբախտին շարչարանքը գաշտում, տեսել եմ նրա անշուք կեցութիւնը, նրա ամենօրեայ ոգորմելի կերակուրը—սեւ, տաղտուկ ցամաք հաց սոխի և թթու կվասի հետ, լսել եմ նրա բերանից իր անբարգդ «գոյութեան» տխուր նկարագիրը... Կեանք չէ այդ, այլ ցաւի, տանջանքների, լացի և հառաչանքների մի երկար շարք։

Ուշադրեցէք սրա վրա և անտիրա վարչութեան հարուածները, և դուք կը հասկանաք գիւղացու դրութիւնը։ Այդ հարուածները թափվում են կալուածատէրերի ձեռքից, չը կարծէք միայն վճռական կալուածատէրերի.—հարուածել գիտէ և փայլուն, լուսաւոր արիստոկրատիան։ Լսեցէք միայն իրողութիւններ և դուք ինքներդ կը համոզվիք դրանում։ Դեկտեմբերի 17-ին Մոսկվայի գաւառականաց պալատի տրիբունալի առաջ կանգնած էին, որպէս մեղադրվածներ 32 հոգի գիւղացիներ՝ հզված, տիլոր, մաշված, հիւանդագին։

Նրանց ազերալից աչքերը գարձած էին դէպի մի մարդ, դէպի պաշտպանը, որին միայն էին երեւի համարում իրանց հանգրոց։ Ի՞նչում էին մեղադրվում այդ ոգորմելի ուրուականները։ Դրանք Լիւտորիչ գիւղի բնակիչներն են, կոմս Ռորրինոկոս նախկին հարտերը։ Նրանց յանցանքը բաղկանում էր նրանում, որ ընդդիմացել էին իշխանութիւնը։ Լսեցէք ինչու։ Կոմսի կալուածի կառավարիչ գերմանացի Ֆիշերը, գիւղացիների հետ մշտական անտեսական յարաբերութիւններ ունենալով, զանազան հարստահարիչ միջոցներով, ահագին տուգանքներով, հրէշաւոր ռոգանութիւններով, բարձել էր նրանց վրա տարաբերելի պարտքեր... Տարին անցել էր տարու յետեւից, բայց օրուայ հացի կարօտ գիւղացին չէր կարողացել վճարել պարտքը,—իսկ տոկանները ու տուգանքները հեռագնում հառաջանում ու քառապատկվում էին գումարը։ Գիտեմանալին, որպէս կոմսի ներկայացուցիչ, գանգատ է ներկայացնում գաւառականին։ Որովհետեւ նրա ամեն մի քայլը հաշուով է եղել, ամեն մի գործ որոշված վրա հիմնված, գաւառականը վճռում է պահանջել գիւղական հասարակութիւնից կատարելի ցոյց տուած պարտքը... Բայց թէ տուած, ոգորմելի մուրացկանների։ Ինչում է գրել նրանց բոլոր փալատ-մալատը, ծանուր հարկն է, որ եղիազար արքեպիսկոպոսը տվեր, ունկար է այդ ծանր պաշտօնը վարելու։ բայց այդ ամենը եղան ձայն բարբառոյ յանապատի։ Մինչև որ վերջապէս արքեպիսկոպոսն Մանկունին այսպէս՝ մի քանի մանր մունր յանցանքներ ոչնգարգ եղիազարի վրա բարձելով հասնում է իր նպատակին. առանց ծերութիւնն ու տարիքը, հիւանդութիւնն ու չքաւորութիւնը, նրա էջմիածնին տրած երկարամեայ ծառայութիւնները ի՛նչելու, վճռում է հրամայել—հրամարկնել առաջնորդական պաշտօնից, առնել այրութեան կոչումը և աքսորել Գեղարդայ վանքը...

Այսպիսի անխիղճ վճիռը յուզեց մինչև անդամ և անտարբեր երեանցիներին, որոնք իրանց կոզմից ազաչանաց թուղթ ուղարկեցին Նորին Վեհափառութեան անունով, որ մեղմացնի իր բարկութիւնը—իբրեւ խնամակալ հայր առնի եղիազար արքեպիսկոպոսին իր հայրական գթութեան տակ, հանգիստ շնորհէ էջմիածնայ միաբանութեան խցերից մէկում—նա իր գրութեամբ արդէն պատժված է... Պատասում են տակաւին....

Գտնում են, որ բարբարոս քրդերը Ալաշկերտ ու Բայազէտը աւերելու ժամանակ—ձեռքները չէին մխում ծերերի ու պառաւների արիւն մէջ—բայց մեղանում, մի քանի բարդաքնդիրների շնորհով, ոչ թէ միայն ծերութիւնն ու հիւանդութիւնը չեն յարգվում, այլ և դիակների հետ էլ են քէն ու ոխ պահում, մարդուց դիակ գարձած ժամանակ էլ են վրէժ հանում... Մեռաւ Աբել արքեպիսկոպոսը, էջմիածնայ միաբանների այդ եղակի քանքարաւոր գրիչը—հրամայեցին անթաղ թողնել դիակը, խոտ. արգելվեց մի որ և իցէ եպիսկոպոսի գնալ յարգանքով ու պատուով թաղելու—թող հ ա ղ ե ն միայն նրան—ասա՛ քեզ պարզն նրա աշխատութիւնից և յարգանք նրա եպիսկոպոսական ս. օծման. Մեռաւ Աղանեան Յովհաննէս եպիսկոպոսը. նոյն հրամանը արձակեցին և այսպէս ուրիշները. իսկ նրանց թաղած ամենաչնչին իրերն անգամ սառանց կարմրելու վայելում են, ինչպէս և վայելելու են ի հարկէ Եղիազար արքեպիսկոպոսի Ոչնականում ուրնկած այդին, որ մօտ 10,000 բուբլի արժէ և որ ինքը արքեպիսկոպոսը իր կենդանութեամբ էջմիածնին է նուիրել—ազգականներին մի կոզմ թողած. Երեւի ուստ նուիրելը լաւ չէ բնարել....

Այս ամենը անում է էջմիածինը, և պահանջում է որ գովեն, որ փառաբանեն իրան. չէ որ եթէ մենք լռենք, քարերը կագազակեն։ Չէ. ասուրբ հայրեր, մենք այնքան կոյր չենք, այնքան չիմար չենք, որ նոյն իսկ հոգեորականութիւնը հարկ խրմիքները և նրանց բնակիչներին փոգոց դուրս ածել։ Այդպէս էլ ուզում է անել անխիղճ վարչատուն։ Պոլիցիականներով շրջապատված՝ նա յարձակվում է դիւղի վրա... Կանայք դուրս են թափվում անտերից, բարձրանում է ազաղակ, լաց, գուռց, ազաղակ... Այդ միջոցին վրա են հասնում գիւղացիները դաշտից։ Նրանք սկսում են խնդրել, ազաչել, արտասուք թափել, որ փոքր ինչ յետաձգեն գրելը, մինչև կարելի է կոմսից մի ուրիշ կարգադրութիւն դալ։ Խնդիրքը մերժվում է։ Դռները կտրվում են, տունը դուրս քաշվում, սոփամահ երեխաների ճչոցը երկինք բարձրանում։ Գիւղացիները վերին աստիճանի յուսահատութեան հասած համարձակվում են ընդդիմադրութիւն ցոյց տալու պոլիցիականներին.—և այդ հանգամանքը տանում է նրանց քանը և գեկտ. 17-ին բերում Նատեցնում մեղադրվածների նստարանի վրա։ Նրանց պաշտպան է դուրս գալիս երեսի Զեմսկան, որ 10 ամիս շարունակ իր հաշուով կերակրելիս է եղել բանտում ազորմելիներին։ «Նրա հաւի պէս գեղեցիկ, հզոր, համարձակ և զգայուն գեռ չէր լսուել մինչև այժմ ուստ փաստաբանական տրիբունից»— ճշմարիտ նկատում է մի լրագիր։ Համարձակ ձեռքով նա բացում է գաւառականի և ամբողջ հասարակութեան առաջ